

OCENE – POROČILA – ZAPISKI – GRADIVO

MONOGRAFIJI O JEZIKOVNIH PRAVICAH IN JEZIKOVNIH POLITIKAH V SLOVANSKEM SVETU

Hana Gladkova, Kina Vačkova (ur.): *Jazykové právo a slovanské jazyky*. Praga: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 2013. 587 str.

Vesna Požgaj Hadži (ur.): *Jezik između lingvistike i politike*. Beograd: Biblioteka XX vek, 2013. 190 str.

V letu 2013 sta izšli dve tudi za slovenščino aktualni monografiji. V obeh monografijah *Jazykové právo a slovanské jazyky* (v nadaljevanju: JPaSJ) in *Jezik između lingvistike i politike* (v nadaljevanju: JLP) je primerjalno in kontrastivno z vidika jezikovnih pravic in jezikovne politike nasploh obravnavana tudi slovenščina. In če obsežnejša slovanska monografija JPaSJ obravnava tudi jezikovni položaj v Sloveniji (avtor Vojko Gorjanc) v širokem kontekstu obravnava jezikovnih položajev v Bolgariji (Kina Vačkova, Diana Ivanova), Bosni in Hercegovini (Marina Katnić Bakaršić), Belorusiji (Nina B. Mečkovskaja), v Češki republiki (Hana Gladkova), Hrvaški (Marko Samardžija), med Lužiškimi Srbi (Jana Šolčina), v Makedoniji (Lidija Tanturovska), na Poljskem (Walery Pisarek), v Rusiji (Vjačeslav Belorusev, Oksana Frolova), na Slovaškem (Slavo Ondrejovič), v Srbiji (Božo Čorić) in v Ukrajini (Larisa T. Masenko), se južnoslovanska monografija JLP problemsko osredotoča na jezikovna stanja oz. jezikovno politiko v novonastalih državah na ozemlju bivše SFR Jugoslavije po l. 1991. Po monografiji *Med politiko in stvarnostjo: Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije* (ur. Vesna Požgaj Hadži in Vojko Gorjanc, 2009, Ljubljana: Znanstvena založba FF UL) sta to še dva ažurirana celovita prispevka, ki vsak s svojega vidika dopolnjujeta današnje jezikovne situacije v slovanskih državah.

Obsežna slovanska večavtorska monografija, ki je bila predstavljena na mednarodnem slavističnem kongresu v Minsku avgusta 2013, je dvodelna – obsega razpravni del s poudarki na jezikovni situaciji v Belorusiji, Ukrajini, Poljski, v bivših državah SFR Jugoslavije, zlasti v Hrvaški in Bosni in Hercegovini, in o statusu slovanskih jezikov kot manjšinskih v Nemčiji; drugi del, še veliko bolj informativni, je anketni pregled jezikovnih pravic (141–587) po vprašanjih, ki so hkrati tematska izhodišča za problemsko predstavitev stanja posameznega jezika in njegove uporabe: 1) Jezikovna pravica kot ustavna pravica, 2) Zakoni o jeziku, 3) Pojmovnik uradnih terminov o jeziku, ki so uporabljeni v zakonodaji, 4) manjšina in manjšinski jeziki, 5) Jezik v medijih, 6) Jezik kulturnih ustanov, 7) Jezik in državljanstvo, 8) Jezik – podjetništvo in zaposlovanje, 9) Jezik v srednji in visoki šoli, 10) Učni jezik, 11) Zakonodaja o jeziku, 12) Sankcije glede jezika, 13) Kompetence pri reguliranju jezikovne rabe, 14) Razno – dodatni komentarji. V poglavju *Skupni pregled jezikovnih pravic v slovanskih državah* se pri posameznem vprašanju zvrstijo opisi specifičnega jezikovnega stanja v vsaki od vključenih držav (po abecednem redu); na vsako vprašanje torej sledi sklop odgovorov za vse našete v anketi vključene slovanske države, kar omogoča primerjalno-problemski vpogled na trenutno reševanje posameznih jezikovnih vpra-

šanj v posamezni državi in v manjšinski skupnosti. V poglavju Jezikovne pravice v posameznih slovanskih državah sledi še komplet odgovorov na vsa zgoraj navedena vprašanja (tj. na štirinajst vprašanj) za vsako državo posebej.

Nekaj poudarkov iz obeh monografij:

- Jezikovno pravo in jezikovne pravice določa ustava in opredeljujejo državne ustanove in ima jih posameznik v določeni družbeni skupnosti. Lahko se ločuje »jezikovno pravo v knjigi« in »jezikovno pravo v akciji«, tj. zakonodajno določene jezikovne pravice in tiste jezikovne pravice, ki jih uveljavljamo v različnih vsakodnevnih diskurzih; jezikovne pravice so neodtujivi del celotnega jezikovnega menedžmenta, ki je spet del celotnega družbenokulturnega menedžmenta.
- Posledic večstoletnega zatiranja jezika (npr. beloruščine) se ne da izbrisati v desetletju ali dveh, tj. sprejeti zakoni ne morejo nadoknaditi oz. nadomestiti normalnega kulturnozgodovinskega razvoja jezika.
- Specifika kombinacij in razmerja jezikov in njihov status v Bosni in Hercegovini, Črni Gori, Makedoniji in na Kosovu že v izhodišču predvideva zapletenejšo zakonodajo o uradnih jezikih v posamezni državi.
- Srbohrvaščina je primer jezika, ki je glede na spreminjanje družbenopolitičnih okoliščin statusno nihalo od prestižnega jezika v sedemdesetih letih 20. stoletja do stigmatiziranega položaja v devetdesetih letih 21. stoletja in do jezikovne razcepitve, systemskega preoblikovanja in redefiniranja v 21. stoletju. Tovrstna skrajnostna nihanja lahko preprečuje in rešuje tudi zavest o večjezičnosti in multikulturalnosti.
- Nova standardnojezikovna praksa zahteva čimbolj enoumna pravopisna pravila, ki vse novo oz. prevzeto sčasoma umestijo ali neumestijo v družbenokulturni kontekst jezika.
- Družbenojezikovna situacija je lahko povod za kritično jezikoslovje, ki se navezuje na triado jezik – politika – moč; razmerja znotraj triade pa vedno znova sprožajo problematizacijo jezikovnih pravic. Vedno znova se potrjuje tudi dejstvo, da kogar so zatirali, težko prizna pravice drugim.

Vse napisano spremlja spoznanje, da se je tudi lastnega jezika treba učiti in da se jezikovne strpnosti treba priučiti; kjer ni pripravljenosti sobivanja, en jezikovni diktat samo povozi drugega in napredka ne more biti. Skratka uzakonjene jezikovne pravice še niso zagotovile za dejansko uresničevanje jezikovne in siceršnje ozaveščenosti.

Monografiji vzajemno dopolnjujeta dovolj celovito, mestoma tudi problemsko, sliko trenutne jezikovne situacije v slovanskem svetu.

Andreja Žele

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani